

TƯ TƯỞNG HỒ CHÍ MINH VỀ CÔNG TÁC XUẤT BẢN VÀ SỰ VẬN DỤNG TRONG CÔNG TÁC BIÊN TẬP - XUẤT BẢN HIỆN NAY

TS. VÕ VĂN BÉ*

Tóm tắt: Ngay từ khi ra đi tìm đường cứu nước và trong suốt quá trình lãnh đạo cách mạng, Chủ tịch Hồ Chí Minh luôn quan tâm đến hoạt động báo chí, xuất bản. Không chỉ sử dụng sách, báo như một vũ khí đấu tranh hữu hiệu, Người còn yêu cầu nói và viết một cách chuẩn mực, nội dung và hình thức thể hiện phải phù hợp với nhận thức của quần chúng nhân dân. Mặc dù nguồn tư liệu phản ánh trực tiếp tư tưởng của Người về công tác xuất bản hiện có không nhiều, nhưng qua tinh thần của một số bài viết, bài nói của Người, đặc biệt là những chỉ đạo của Người về việc làm loại sách người tốt, việc tốt, đã toát lên nhiều ý tưởng lớn mà chúng ta cần phải học tập, noi theo trong công tác xuất bản.

Từ khóa: tư tưởng Hồ Chí Minh; công tác xuất bản; công tác biên tập - xuất bản

Ngày nhận: 26/12/2024

Ngày phản biện: 03/01/2025

Ngày duyệt đăng: 06/01/2025

1 Là một nhà cách mạng, một nhà báo lỗi lạc, tác giả của nhiều cuốn sách nổi tiếng, Chủ tịch Hồ Chí Minh rất quan tâm đến cách viết, cách trình bày sách, báo, yêu cầu phải viết và trình bày sao cho khoa học, phù hợp với nhiệm vụ cách mạng và yêu cầu của bạn đọc. Dù viết ngắn hay viết dài, dù viết báo hay viết sách, Người luôn xác định rõ mục đích viết, đi thẳng vào trọng tâm vấn đề, trình bày rõ ràng, dễ hiểu, với nguyên tắc “*Vì ai mà mình viết? Mục đích viết làm gì...*

Viết cái gì?”¹. Người nêu rõ: “Viết dài mà rộng, thì không tốt. Viết ngắn mà rộng, cũng không hay”².

Trong cuốn sách *Đường cách mệnh*, do Bộ Tuyên truyền của Hội Liên hiệp các dân tộc bị áp bức ở Á Đông xuất bản năm 1927 để làm tài liệu học tập và tuyên truyền, Người nêu rõ: “Mục đích sách này là để nói cho đồng bào ta biết rõ: (1) Vì sao chúng ta muốn sống thì phải cách mệnh. (2) Vì sao cách mệnh là việc chung cả dân chúng chứ không phải việc một hai người. (3) Đem lịch sử cách mệnh các nước làm gương cho chúng ta soi. (4) Đem phong trào thế giới nói cho đồng bào ta rõ. (5) Ai là bạn ta?

* Phó Giám đốc - Phó Tổng Biên tập Nhà xuất bản Chính trị quốc gia Sự thật.

Ai là thù ta? (6) Cách mệnh thì phải làm thế nào?”³. Người xác định: “Sách này muốn nói cho vắn tắt, dễ hiểu, dễ nhớ... Nói việc gì thì nói rất giản tiện, mau mắn, chắc chắn như 2 lần 2 là 4, không tô vẽ trang hoàng gì cả”⁴.

Bàn về cách viết, Người nêu rõ: “Không nên chỉ viết cái tốt mà giấu cái xấu. Nhưng phê bình phải đúng đắn. Nêu cái hay, cái tốt, thì phải có chừng mực, chớ phóng đại... Phê bình thì phải phê bình một cách thật thà, chân thành, đúng đắn”⁵; “Phải viết cho đúng trình độ của người xem”⁶; Viết phải có nội dung cụ thể, “tránh lối viết “rau muống” lằng nhằng “tràng giang đại hải”; Viết phải gọn gàng, rõ ràng, vắn tắt, nhưng “vắn tắt không phải là cụt đầu, cụt đuôi”⁷. Là người rất uyên bác, am hiểu văn hóa Đông - Tây và biết nhiều ngoại ngữ, nhưng Người thường sử dụng từ ngữ đơn giản, thông dụng, phản ánh đúng bản chất sự vật, có sức thuyết phục cao. Người căn dặn, không nên sử dụng chữ nước ngoài tràn lan, những chữ mà không biết rõ thì không nên dùng, “tiếng Việt của ta rất phong phú, ta phải làm giàu thêm cho tiếng của ta, nhưng không nên vay mượn lu bù để lòe thiên hạ”⁸.

Cùng với viết hay, phải trình bày hấp dẫn, phù hợp với thị hiếu của bạn đọc; có tranh, ảnh minh họa sinh động, nhưng không nên lạm dụng mà phải dễ hiểu, phù hợp với nội dung sách. Bàn về loại sách người tốt, việc tốt - một thể loại sách tuyên truyền trong thời kỳ kháng chiến chống Mỹ, cứu nước, Người yêu cầu tranh, ảnh minh họa “phải gắn với cuộc sống, người vẽ không thể tùy ý muốn tưởng tượng ra thế nào cũng được, rồi quần chúng phê bình lại bảo người ta dốt”⁹; “Nhân dân ta

rất thích tranh vẽ, nhưng có những bức vẽ không ai hiểu gì cả”¹⁰, như thế là mình vẽ cho mình xem chứ không phải vẽ cho quần chúng xem. Bên cạnh đó, Người yêu cầu dung lượng sách phải phù hợp, “không nên tham viết dài”. “Nhân dân ta có truyền thống kể chuyện ngắn gọn mà lại có duyên... Phải học cách kể chuyện của nhân dân, nên kèm theo nhiều tranh vẽ dễ hiểu mà đẹp, nhưng đừng vì vẽ nhiều mà tính giá đắt quá”¹¹. Nội dung sách phải phong phú, phù hợp với từng đối tượng cụ thể, vì ai cũng phải học, ai cũng có nhu cầu đọc sách. Người chỉ rõ: “Một người phải biết học nhiều người”¹², “Cần làm cho món ăn tinh thần được phong phú, không nên bắt mọi người chỉ được ăn một món thôi. Cũng như vào vườn hoa, cần cho mọi người được thấy nhiều loại hoa đẹp”¹³. “Ngoài bìa cần có dòng chữ Loại sách người tốt, việc tốt. Tên sách là gì thì mỗi ngành, mỗi giới chọn, các đồng chí lãnh đạo ngành, giới phải bàn tập thể để đặt tên sách cho đúng, cho hay. Rồi phải có lời tựa nữa. Lời tựa này phải viết tập thể”¹⁴. Trước khi in, phải gửi cho Người xem một số bài viết; các bài viết phải được viết một cách giản dị và đúng sự thật, đồng thời gửi bìa sách và một số tranh vẽ sẽ làm minh họa. Thông qua việc biên soạn, xuất bản một số cuốn sách, phải biết rút kinh nghiệm để làm tốt hơn ở những cuốn sách sau¹⁵.

Sách, báo hay và có tính giáo dục cao thông qua việc phản ánh khách quan những người tốt, việc tốt trong xã hội. Người chỉ rõ: “Mỗi con người đều có thiện và ác ở trong lòng. Ta phải biết làm cho phần tốt ở trong mỗi con người nảy nở như hoa mùa Xuân và phần xấu bị mất dần đi, đó là thái độ của

người cách mạng”¹⁶; “Lấy gương tốt trong quần chúng nhân dân và cán bộ đảng viên để giáo dục lẫn nhau còn là một phương pháp lấy quần chúng giáo dục quần chúng rất sinh động và có sức thuyết phục rất lớn. Đó cũng là cách thực hành đường lối quần chúng trong công tác giáo dục”¹⁷. Để làm tốt công tác tuyên truyền, đặc biệt là tuyên truyền về chủ nghĩa Mác - Lênin, đường lối, chủ trương của Đảng, đòi hỏi nội dung sách, báo phải sinh động, chân thực. “Lấy gương người tốt, việc tốt có thật trong nhân dân và cán bộ, đảng viên ta mà giáo dục lẫn nhau, đó chính là một cách tuyên truyền, giáo dục chủ nghĩa Mác - Lênin thiết thực nhất”¹⁸. Người nhấn mạnh, không nên đào tạo ra “những con người thuộc sách lầu lầu, cụ Mác nói thế này, cụ Lênin nói thế kia”¹⁹, nhưng trong thực tế lại không hoàn thành nhiệm vụ được giao. Hiểu chủ nghĩa Mác - Lênin “tức là cách mạng phân công cho việc gì, làm Chủ tịch nước hay nấu ăn, đều phải làm tròn nhiệm vụ”²⁰; “Hiểu chủ nghĩa Mác - Lênin là phải sống với nhau có tình có nghĩa. Nếu thuộc bao nhiêu sách mà sống không có tình có nghĩa thì sao gọi là hiểu chủ nghĩa Mác - Lênin được”²¹.

Sách, báo không chỉ phục vụ nhiệm vụ cách mạng hiện tại, mà còn phải góp phần định hướng cho tương lai, đặc biệt phải quan tâm định hướng cho thế hệ trẻ - những chủ nhân tương lai của đất nước, phải giúp thế hệ trẻ hiểu rõ vai trò, trách nhiệm của mình đối với đất nước và nhân dân; đồng thời, góp phần uốn nắn những tư tưởng lệch lạc, như “uốn cây từ lúc cây non, đừng để cho tâm hồn các cháu bị vắn đục vì chủ nghĩa cá nhân”²²; giúp học sinh, sinh viên

hiểu rằng “sau mấy năm học các cháu sẽ bước vào đời, trở thành những cán bộ có trình độ văn hóa, khoa học khá”²³, nhưng phải nhớ rõ “làm cán bộ tức là suốt đời làm đầy tớ trung thành của nhân dân”²⁴. “Phải thấy phần đông các cháu là tốt. Cần lấy ngay những gương tốt đó của các cháu và những gương người tốt việc tốt trong nhân dân để giáo dục các cháu. Không nên nói lý luận suông”²⁵. “Không nên nói cao xa mà phải nói rất cụ thể cho các cháu hiểu”²⁶.

Để xuất bản sách, đặc biệt là sách viết về đề tài lịch sử, có tính thiết thực, hữu ích, trước hết, phải xác định rõ mục đích làm sách và đối tượng phục vụ. Là người Việt Nam, trước hết phải hiểu rõ về lịch sử, đất nước, con người Việt Nam. Nếu chúng ta không nghiên cứu, tìm hiểu, không tuyên truyền, giới thiệu cho quần chúng nhân dân hiểu, có thể sẽ có nhiều người Việt Nam không hiểu rõ về lịch sử đất nước, con người và những vốn quý của chính dân tộc mình.

Những cuốn sách hay phải đến được với đông đảo bạn đọc thì mới thực sự trở nên hữu ích. Do đó, sau khi xuất bản sách, phải tuyên truyền, giới thiệu sách rộng rãi. Nếu không biết cách tuyên truyền, giới thiệu thì cũng chẳng khác gì “mặc áo gấm đi đêm”, “làm được nhiều, lại không biết tuyên truyền giới thiệu cho nhiều người biết mà đọc”²⁷ thì không thể mang lại hiệu quả thiết thực.

Sau khi phát hành sách, phải lắng nghe ý kiến đóng góp của nhân dân, bạn đọc trên tinh thần cầu thị, bởi “nhân dân trăm tai nghìn mắt vẫn có nhiều ý kiến thông minh”²⁸, từ đó giúp sách có chất lượng tốt hơn. “Không riêng gì

viết sách viết báo, mà công tác gì muốn làm tốt đều phải coi trọng ý kiến của nhân dân”²⁹. Người yêu cầu “ở trang đầu mỗi cuốn sách đều phải ghi một câu: *Hoan nghênh bạn đọc phê bình*”³⁰.

2. Những di huấn của Chủ tịch Hồ Chí Minh về công tác xuất bản đến nay vẫn vẹn nguyên giá trị. Thực hiện di huấn của Người, trong những năm qua, ngành Xuất bản Việt Nam đã có bước phát triển vượt bậc về quy mô, công nghệ; trình độ, năng lực của đội ngũ những người làm xuất bản không ngừng được nâng cao. Nội dung sách ngày càng phong phú, toàn diện. Bên cạnh sách truyền thống, hiện nay, trước xu thế chuyển đổi số mạnh mẽ, đã xuất hiện nhiều loại sách điện tử khác nhau như sách nói, sách đa phương tiện..., đáp ứng nhu cầu đa dạng của bạn đọc.

Tuy nhiên, bên cạnh những kết quả đạt được, công tác xuất bản vẫn còn nhiều hạn chế, yếu kém. Do áp lực của thị trường, một số biên tập viên chưa thực sự tập trung cho bản thảo, chưa bảo đảm những khâu cơ bản của quy trình biên tập - xuất bản. Chất lượng một số cuốn sách chưa cao, thậm chí có cuốn sách vi phạm về tư tưởng chính trị. Số lượng sách xuất bản hằng năm khá lớn, song tỷ lệ sách hay chưa nhiều.

Để ngành Xuất bản Việt Nam vươn lên trở thành một ngành kinh tế - văn hóa lớn mạnh của đất nước, với nhiều đầu sách hay, có giá trị nhằm đáp ứng nhu cầu của bạn đọc, cần quán triệt sâu sắc những di huấn của Chủ tịch Hồ Chí Minh, tiếp tục đổi mới hơn nữa công tác biên tập - xuất bản.

Một là, xây dựng kế hoạch đề tài một cách khoa học. Đây là khâu đầu tiên, có ý nghĩa

hết sức quan trọng trong công tác xuất bản. Trong điều kiện kinh tế thị trường, cạnh tranh gay gắt, nhà xuất bản nào có phương thức làm sách ưu việt, có nhiều đầu sách hay sẽ chiếm thị phần lớn. Các cơ quan chủ quản phải lãnh đạo, chỉ đạo sâu sát các đơn vị xuất bản trực thuộc, nhất là trong việc tập trung nghiên cứu, chủ động xây dựng kế hoạch đề tài, bảo đảm có trọng tâm, trọng điểm. Các nhà xuất bản phải xây dựng kế hoạch đề tài một cách khoa học, gắn kết với thị trường, tạo nguồn bản thảo có chất lượng cao, cập nhật kịp thời những thành tựu nghiên cứu của các nhà khoa học ở trong và ngoài nước. Có sự phối hợp chặt chẽ giữa biên tập với phát hành trong việc xây dựng kế hoạch đề tài, có kế hoạch đề tài ngắn hạn, dài hạn. Kiên quyết loại bỏ những bản thảo kém chất lượng. Chủ động xây dựng đề tài để mời cộng tác viên viết; khuyến khích cán bộ biên tập phối hợp với cộng tác viên xây dựng những đề tài mới, nhất là những đề tài phục vụ trực tiếp cho sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước. Chú trọng các đề tài về bảo vệ nền tảng tư tưởng của Đảng, đấu tranh phản bác các quan điểm sai trái, thù địch; các đề tài phục vụ công tác xây dựng, chỉnh đốn Đảng về chính trị, tư tưởng, đạo đức, tổ chức và cán bộ, góp phần ngăn chặn, đẩy lùi sự suy thoái về tư tưởng chính trị, đạo đức, lối sống; những đề tài phục vụ công tác tuyên truyền về thông tin đối ngoại, an ninh, quốc phòng, bảo vệ chủ quyền biển, đảo; những đề tài về các thành tựu nghiên cứu mới ở trong và ngoài nước; các đề tài về gương người tốt, việc tốt, những điển hình tiên tiến trong nhân dân... Việc tổ chức cộng tác viên viết sách

phải được thực hiện một cách bài bản, khoa học. Bên cạnh những công trình lớn, có chiều sâu, cần đẩy mạnh xuất bản các loại sách có tính chất công cụ tra cứu, sách theo chuyên đề cho từng đối tượng cụ thể, sách đơn lẻ, sách mỏng, giá thành thấp, sách dành cho thiếu niên, nhi đồng, nhất là loại sách truyện kể, truyện tranh, sách dành cho đồng bào các dân tộc thiểu số, sách điện tử...

Hai là, xây dựng và bồi dưỡng đội ngũ cán bộ biên tập có trình độ chuyên môn, nghiệp vụ tốt, có năng lực tư duy và bản lĩnh chính trị vững vàng, ý thức trách nhiệm cao, luôn chịu khó nghiên cứu, tìm tòi, bảo đảm sản phẩm làm ra đáp ứng nhu cầu, thị hiếu của bạn đọc và yêu cầu nhiệm vụ chính trị. Khác với các lĩnh vực khác, cán bộ biên tập không chỉ biên tập một loại sách nhất định, mà phải biên tập nhiều loại sách khác nhau, vì vậy cần có hình thức tổ chức bồi dưỡng, đào tạo phù hợp với chức năng, nhiệm vụ của từng nhà xuất bản. Ngoài việc tuyển chọn những sinh viên giỏi, đúng chuyên ngành, cần có kế hoạch đào tạo, bồi dưỡng kiến thức chuyên môn, nghiệp vụ cho đội ngũ cán bộ biên tập, tạo điều kiện để họ cập nhật những tri thức mới, không ngừng nâng cao trình độ.

Ba là, nâng cao chất lượng biên tập - xuất bản sách. Đây là yếu tố quan trọng hàng đầu bảo đảm chất lượng sách xuất bản. Chất lượng biên tập và chất lượng sách có mối quan hệ hữu cơ gắn bó chặt chẽ với nhau. Một cuốn sách có nội dung tốt nhưng biên tập cầu thả thì sẽ làm giảm giá trị cuốn sách, thậm chí có thể gây ra hậu quả khó lường. Do đó, cần tăng cường nâng cao chất lượng công tác biên tập -

xuất bản. Cải tiến, hợp lý hóa quy trình xuất bản sách phù hợp với cơ chế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa và hội nhập quốc tế. Đề cao tinh thần trách nhiệm của đội ngũ cán bộ biên tập. Việc biên tập phải hết sức cẩn trọng, bảo đảm tính chính trị, tính khoa học, tính logic và tính hệ thống. Văn phong phải trong sáng, ngắn gọn, súc tích, từ ngữ chính xác, tranh ảnh minh họa phù hợp, bảo đảm tính thẩm mỹ, in ấn đẹp.

Bốn là, chú trọng rèn luyện kỹ năng viết nhằm nâng cao trình độ cũng như khả năng nắm bắt vấn đề cho cán bộ biên tập. Công việc này đòi hỏi phải tiến hành từng bước, từ thấp đến cao, từ đơn giản đến phức tạp. Từ những công trình, bài báo ngắn, từng bước tiến tới những công trình lớn sẽ là cơ sở để tạo ra những ấn phẩm giúp biên tập viên khẳng định năng lực của mình, đồng thời là hành trang, cầu nối để nâng cao chuyên môn, nghiệp vụ, khả năng phát hiện những vấn đề mang tính thời sự cũng như những vấn đề còn khuyết thiếu trong hệ thống sách xuất bản, từ đó có kế hoạch tổ chức cộng tác viên biên soạn.

Năm là, tăng cường đầu tư cơ sở vật chất, công nghệ, đặc biệt là công nghệ cho xuất bản điện tử. Đẩy mạnh chuyển đổi số trong hoạt động xuất bản. Chú trọng ứng dụng trí tuệ nhân tạo vào các khâu trong quá trình xuất bản. Liên kết dữ liệu, đổi mới, phát triển theo mô hình cơ quan xuất bản - công nghệ, sản xuất và phân phối nội dung đa nền tảng, đa phương tiện. Tăng cường liên kết giữa các nhà xuất bản và doanh nghiệp công nghệ, hình thành chuỗi kết nối giá trị để đưa xuất bản phẩm đến tay bạn đọc

Sáu là, chú trọng công tác truyền thông, giới thiệu, phát hành sách, đặc biệt là trên môi trường mạng. Đổi mới phương thức phát hành sách theo hướng sách đi tìm độc giả, cán bộ phát hành đi tìm khách hàng, tích cực thâm nhập vào thị trường, nắm bắt thông tin, đem sách tới tận tay khách hàng. Tạo sự gắn kết chặt chẽ giữa nhà xuất bản với cơ quan phát hành, giữa biên tập với phát hành. Chú trọng việc phát hành bằng hình thức trực tuyến. Nâng cao văn hóa đọc cho mọi tầng lớp nhân dân, đặc biệt là thế hệ trẻ. Đẩy mạnh việc phát hành sách ra nước ngoài, nhất là những nước có đông người Việt Nam sinh sống, những nước có bề dày hợp tác và trao đổi văn hóa với nước ta. ♦

1. Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, Nxb. Chính trị quốc gia Sự thật, Hà Nội, 2021, t. 8, tr. 205.

2, 16. Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, *Sđd*, t. 5, tr. 339; t. 15, tr. 672.

3, 4. Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, *Sđd*, t. 2, tr. 283.

5, 6, 7. Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, *Sđd*, t. 8, tr. 206, 207, 208.

8, 10. Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, *Sđd*, t. 15, tr. 666.

9, 11, 14, 27, 30. Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, *Sđd*, t. 15, tr. 667.

12, 13, 17. Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, *Sđd*, t. 15, tr. 665.

15. Thực hiện sự chỉ đạo của Chủ tịch Hồ Chí Minh về xuất bản loại sách người tốt, việc tốt, ngay trong năm 1968 - 1969, nhiều tập sách với tên gọi khác nhau được khai thác tư liệu từ các bài báo nêu gương người tốt, việc tốt do Bác sưu tầm đã được xuất bản phục vụ bạn đọc như: *Vì nước vì dân* (Nxb. Quân đội nhân dân), *Thế hệ anh hùng* (Nxb. Thanh niên), *Dùng cảm đảm đang* (Nxb. Phụ nữ), *Hậu phương thi đua với tiền phương* (Nxb. Phổ thông) và 15 tập *Việc nhỏ nghĩa lớn* (Nxb. Kim Đồng)...

18, 22, 23. Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, *Sđd*, t. 15, tr. 669.

19, 20, 21, 28, 29. Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, *Sđd*, t. 15, tr. 668.

24, 25, 26. Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, *Sđd*, t. 15, tr. 670.